„Elfárasztott az élet, a betegség…”

Tamási Ágota naplója – Kútvölgy Kórház, 1966. II. 6. – V. 25.

1965. december 24-én ötévi kapcsolat után Tamási Áron feleségül vette Bokor Ágotát. Az író egészségi állapota csaknem egy esztendeje egyre gyöngült, melynek keserves jeleként 1966. január 17-én mentővel a Kútvölgyi Kórházba szállították. Ahonnan Alkotás utcai otthonába már nem térhetett vissza. Állapotának súlyos volta okán engedélyezték, hogy Ágota is férje szobájának lakója legyen. Közös idejükből, az életért való viaskodás változatos dokumentumait megismerhettük. Tamási poétikusan szép sorokat írt Ágotának 1966. I. 15. és III. 28. között, mely egy könyvecskében, 1997-ben a Tamási Áron Alapítvány Kuratóriumának kiadásában, Ugrin Aranka gondozásában jelent meg először. Közérzetének jobb pillanataiban Tamási fiatalkorából idézett történeteket, alakok emlékeit „mondikálta”, amiket az író tudtával Ágota lejegyzett. Mely szövegek javát korábban a *Hitel*ben közöltük. Ágota 1996. októberi halálát követően hagyatékának feltárása több fokozatban történt. Így, legutóbb került elő az a boríték, melyből egy zöld, kemény fedeles csusszant ki: Ágota kórházi feljegyzéseit tartalmazta 1966. február 6. és május 25. között. Kedvező s ünnepi alkalom, hogy az író születésének 125. évfordulóján teljes terjedelemben közöljük Ágota naplóját. Melynek egyik vonulata száraz, tárgyszerű adatolás, Tamási testi szenvedéseinek stációjárása. Ám olvasva a gyötrelmes hónapok krónikáját, kitűnik: Tamási lelki-szellemi feltámadásáig érkezhetünk. Amikor éppen húsvét vasárnapján, közös akarattal, memoár írását határozzák el. Úgy, hogy Áron diktálja, Ágota írja, gépeli, majd Áron tíz oldalanként javítja a kéziratot. És így történt: infúziók, szívrohamok, fájdalmak szorításában, éjszakai halálvíziók álmatlanságában is formálódik és íródik a *Vadrózsa ága*. Töredékben maradt, de ami elkészült, azt Tamási még halála előtti napon is javítgatta. Ágota naplója híradás a közös heroikus vállalkozáshoz vezető útról, melynek örökös-páros angyali harsonája az Életet hirdeti. Ágota a naplóban írott fogadalmát betartotta: életművet alkotott. Mert három évtizeden át, holtáig hű özvegységben gondozta, képviselte Tamási Áron életművét és szellemét.

*

1966. február 6. Vasárnap

Áron törődötten ébredett. Torka száraz, nehezen nyel, és bágyadt a teste. Megnövekedett a víz mennyisége, és ez nagyon aggasztja.

Az idő újra tavaszra fordult, mi inkább csak a madarak vidám csacsogásából érezzük. Délelőtt újra megkínozták, bár „infúziós szünnap" van – mindkettőnk örömére –, de a vénás injekciókkal minden napra egyre inkább kijut a része a fájdalomból. Felszínen lebegő rebbenékeny álommal aludt délig, melyet a vízhajtó zavart meg.

Vendégeink érkeztek. Móricz Miklós bácsi feleségével. Kedves kicsi néni – mondom Áronnak, amikor rövid beszélgetés után elmentek. Igen – mondja Áron –, olyan mint egy ürge. Miklós bácsi szikár, dús fehér hajú bácsika, erősen emlékeztet bátyjára, bár arcvonásai szelídebbek. Ültében is örökké mocorgó, kezével, lábával kalimpáló, vidám történetekkel mesél, tréfálkozik – gondolva így védekezik a gondokkal, bajokkal s adott helyzetével szemben.

Lakáscseregondok. Jó lenne, ha ebben is egyetértenénk Áronnal. Érthető módon azt mondja, túlzott feltételek mellett nemigen találunk lakást. Nem lehet elsőrendű szempont a távolság. Szeretném megértetni, miért idegenkedem távolra költözni. Biztosan tudom, érzem, hogy Isten, orvos és önmaga segítségével gyógyulni fog, de ennek ellenére fontos, hogy az orvos bármikor azonnal elérhető legyen. Fontosnak tartanám ezt akkor is, ha teljesen egészséges volna. Úgy gondolom, talán fellelhető olyan hely, amelyik csendes, távol a belső forgalomtól, jó levegőjű és mégis könnyen megközelíthető. Még semmit nem tettem a csere érdekében.

Délután bejöttek anyámék. Az izsáki tyúkból levest hozott Palkó. Ciklámént a névnapomra, és Apám megajándékozott 500 Ft-tal. Első komoly névnapi ajándéka. Félórát töltöttek velünk, de annak negyedrészében is egymással vitatkoztak érdektelen dologban.

Juhász Ferivel találkoztam a folyosón. Anyósát jött látogatni, de erre mifelénk sétálgatott többször is. Bejönni nem volt szándéka üres kézzel. Miért kötelező kórházi látogatáskor valami haszontalanságot vinni, és miért kötelező a kórházi látogatás? Emberek, akiket évekig sem látunk, egyszerre megjelennek a kórházban. Mindez nem vonatkozik Juhász Ferire. Nagyon tehetséges, kedves fiú. Áron kedveli, és ő is tiszteli, szereti Áront. A kiadónál is szívvel-lélekkel képviseli Áron irodalmi ügyeit. Mokány, keménykötésű, rövidre nyírt, sűrű tüske hajjal, örökké csillogó, nagy fekete szemekkel. Nagyon hosszúhajú copfos kislánya 10-12 év körüli, utána settenkedik.

Alig hogy elbúcsúztak, jött Boldizsár Iván. Száraz ember. Szemüvege mögül ügyesen kémleli a világot. Amerikába készül hosszabb időre. Kedves, figyelmes volt látogatása, és rövidre szabott.

Nem sokat szusszantunk, mert érkezett Gyuri a halkocsonyával, és lelkes unszolására Áronnak azonnal meg kellett kóstolnia. Ízlett is, de a túlméretezett adaggal nem tudott megbirkózni. Palkó levese a hűtőbe került.

Egész nap folyamán eszegettem én is, abban a reményben, talán hízom keveset. A holnapi mérés megmutatja.

Áron éjszaka óránként felébredt, szerencsére rövid időre. Én jól alszom, nyugodtabban, mint otthon.

4. hétbe léptünk. Febr. 7. Hétfő

A reggeli mérés Áront nemcsak nyugtalanná, de bosszússá is tette. A tegnapi vízhajtás eredménye 1,4 l, a súlya ugyanannyi: 81,90 kg. Infúziót ma nem kap. A Tetrán tablettákat sürgősen leállították, noha 2-t szedett naponta, mert a torokba gombásodást idézett elő, és az erősen irritálta nyelésnél. Most Boraxglycerinnel kenegeti Amál a torkát. Egész délelőtt aluszékony és erőtlen.

Nagyvizit volt az adjunktusnővel. Udvarias. Vizit után hazamentem. Öröm ért, mert Adrienn és Piroska szerzett pongyolát. Piroskával megnéztük a készülő ágyneműtartót. Úgy gondolom, szép lesz, most még csak darabjaiban láthattuk.

A tavaszias esőben megáztam és késve, 12-re érkeztem vissza a kórházba. Áron drága türelmesen várt. Az ebédet újra kértem, mert visszavitték. Kellemetlen, bár szívesek a nővérek.

Loczka rövid időre átjött a János kórházból. Nem sok örömet szerzett. Áron egész nap csendes, borús, magam is lehangolt vagyok. Mióta bejöttünk először gyengültem el lelkileg. Talán női „fizikai állapotom" is részes ebben.

Ásványvizet sehol nem kapok. Késő délután sötét úton fölfelé indultam. Utamban találkoztam egy férfival, megmutatta a Közértet, nem találtam volna meg másként. Errefelé is kedves villák vannak, amennyire esti fényben láthattam. Mindég ez a terv, és mégsem merek nekivágni. Bizonytalanság. Áron vágyódik, az új kedves otthon után.

Esti beszélgetés. Említi, Illés Bandit választotta irodalmi tanácsadónak végrendeletében. Úgy gondolom, helyesen tette, bár Bandi sem fiatal. De fiatal íróban nem találja meg Bandi adottságait, s bizalmunk is kevés. Áron úgy gondolja, választás sértődést von maga után. Fontos ez? A cél fontos, hogy irodalmi művei megfelelő kezekben legyen[ek]. Hetvenedik születésnapjára, úgy gondolja, 5 könyv kerül kiadásra, szeretné: *Ábel, Jégtörő–Ragyog egy csillag, Hazai tükör*, 2 novellás könyv, monográfia.

Egyre fáradtabb. Rövid sétákat tervezek, mindig „holnapra". Drágám! Segítsen meg az isten. „Lesz saját kertünk, és kutyát is tartunk" – Á.

Február 8. Kedd

Reggel súlyt mérünk. 81,90 kg változatlanul. Haragszik a mérlegre. A hőmérséklet 37. Új vízhajtót próbálnak, 2 db Lasix. Eredménye 2,8 l. Bágyadt és borongós.

Móricz Miklós bácsi ma ment haza. Nem jött be elbúcsúzni, mert Rideg Sándor, akit előző este hoztak be súlyos állapotban, reggel ½ 9-kor meghalt. Miklós bácsi abban a szobában feküdt. Bölcs derűjét igyekezek megőrizni.

Két órára hazasiettem, mert a „Tüker"-től ígérték volt, kijönnek helyszíni szemlére a fautalvány miatt. De nem jöttek, szombatra ígérték. Miska bácsi bevásárlásokat intéz. Áron kívánságára bort is hoz.

Míg otthon jártam, Csák Gyula és felesége látogatta meg Áront. Első hírként közölték Rideg Sándor halálát. Értelmetlenség. Áron véleménye szerint is helytelen volt.

Nagy Lajos is felkereste jogi ügyben. A végrendeletnél probléma merült fel. Remélem, el tudták intézni. Nem kérdeztem Áront. Minden úgy jó, ahogy ő határoz. Loczka is itt járt. Áron ma is bágyadt, fáradt. Egész nap fújt a szél, megszakításokkal esett az eső. Az ablakkal szemben feküdt, hogy az égnek egy csücskét, a fák koronáját láthassa. „Szívesen sétálnék most a fák között, az esőben, és hallgatnám a szél suttogását." Egy év óta először mondta ki vágyódását, a természet, a külső élet felé. Szívfájdító.

Február 9. Szerda

A keddi vízhajtó súlycsökkenésben 35 dkg-ot eredményezett. Áron megfogadta ezen a rossz mérlegen nem mér többé súlyt. A mérleg jó. A napi injekciók után lyoplasmás infúzió. Aránylag sima lefolyású. Infúzió után újra fölkerekedtem ásványvizet keresni. Egy órámba került 1 üveg víz.

Megérkezett a Szépirodalmi átutalás Ábelre. 35 000 Ft. A levonásokkal. Még 40 000 várható megjelenéskor. Többre számítottunk. Enyhe csalódás.

Ebéd után rövid időre meglátogattam Bajcsy Zsilinszkynét. Hét végén Füredre készül. Itt már nincs mit keresni.

Hajós Mihályné közbenjárására a Corvina Áron most megjelent angol nyelvű *Ábel a rengetegben* című könyvét [Ábel alone] néhány külföldön élő barátjának elküldik. Kivételes elintézés.

Anyám banánnal, süteménnyel, új ruhában derűsen.

Juhász Feri új verseskötetét hozta Áronnak: *Harc a fehér báránnyal*. Míg beszélgettek, Anyámmal megnéztük a TV-ben az Írói arcképcsarnokról a közvetítést. Áron könyvei előtt, „gondolkodó székében" premier plánban és előttem ismeretlen nagyszerű felvétel; fehér asztalra könyököl, mellette boros üveg, nevet. Nevet a szája, szeme. Szeméből csodálatos életerő, derű, vidámság árad. [Molnár Edit felvétele.] A kép egyre közeledik, s már csak a csillogó szemét látni. A szívembe markolt. Megőrzöm a tekintetét.

Az alatt a húsz perc alatt, míg távol voltunk, látogatók lepték meg. Jékely Zsoli és Bodor Tibor [színész] tíz percre. Zsoli kedves virágot hozott, fréziát. „Olyan, mint a bérmálásra készülő leányok." – Á.

Zsoliékat felváltotta egy küldetését teljesítő pap, a tabáni plébános. Áron bolondos Erzsi unokahúga biztatására jött. Mire a szobába értem, már felajánlotta volt papi szolgálatait. Megdöbbenve hallgattam Áront. Körmendi plébános elmondta kertelés nélkül, úgy tudja, a „Mester" volt már olyan beteg, amikor indokolt lett volna pap jelenléte. Egyértelmű. Szegény drágám, rátörnek az emberek, és betegebbé teszik figyelmetlen segítőkészségükkel. Még oly erős lélek,

mint Áron sem tud elviselni utalásokat nyomtalanul. Mindkettőnket megviselt ez a „látogatás".

Este hőmérséklete 37,8. Próbálok felolvasni derűs témáról. Belealszik. Hajnalban 40 perces tachykardia. Aggódom, bánatos vagyok.

Február 10. Csütörtök

Rosszul kezdődik a reggel. Súly 83 – hő 37,1. Tus.

Délelőtt kétórás tachykardia. Konzol doktorral beszélgetünk, közben helyre állt a szívműködés is. Kabala, mert véletlen folytán itt-tartózkodása alatt, ha szívműködés zavar volt, mindenkor helyreállt.

Délben Tompa Kálmán „Édes Áronom, ugye jobban vagy, mint amikor roszszabbul voltál?" „Annál jobban" – bökte oda Áron.

Ábel szerzői honorárium 50%-a OTP-hez átutalva. Délután előzetes telefon alapján a pénzt felveszem. Mint kiderül, csak felvenném. Félreértés történt, Áron aláírására van szükségük.

Hazafelé találkozom Hildával. Rossz bőrben van, nyúzott. Gyuri lázas, ő maga is kivizsgálásra készül.

Otthon belépek a lakásba, és rám borulnak az emlékek. Nem gondolok múltba, semmire, s hiába védekezem, körülrajzanak. Minden kis tárgy, minden bútor egy-egy képet, emléket villant az agyamba. Összeszorul a torkom a keserűségtől. Mindenfelé csak Áront látom, ahogy láttam az elmúlt öt év alatt. Soha akarva sem tudtam ennyire élesen emlékezni, mint most, amikor egyedül járok haza, és Áron a kórházban vár rám.

Mindig vár, ha távol vagyok. Mondja: „Akkor érzem magam jól, ha itt vagy velem."

Ma vendégek tartották szóval távollétemben. Stefi. Míg nem ismertem, nem szerettem, mi több haragudtam rá. Belépett, parancsoló, elkényeztetett figurának képzeltem. Milyen tévedés! Kedves, jószívű, figyelmes teremtés. Azt azonban még most sem értem, Áron miért kötődött annyi éven keresztül Stefihez. Kapcsolatuk inkább baráti jellegű volt, Áron szerette Stefi vidámságát, figyelmes ragaszkodását. Az elmúlt hetekben, hogy betegsége alatt őt sem kívánta látni. „Bizonyos fokon túl, rajtad kívül senki sem érdekel. Fáraszt."

Loczka már túl vidám, ficánkoló volt. Áron jobb szereti ha nyugodt és komoly. Megajándékozta az *Ábel* angol nyelvű kiadásával. A dedikálással külön örömet szerzett Á. Azt írta bele „– amelyet én írtam, de ő érti".

Kövendi Judit is befutott. Nem láttuk már egy hete, annál többet emlegettük. Sikerült újra felbolydítani bennünket. Rengeteg ajándékot küldött Mátyással Áron családjának. Ez illetlenség és figyelmetlenség Áronnal szemben. Mindenki belügyeibe beleártja magát. Jóindulat vezeti, és rossz hatást vált ki. Mindkettőnk véleménye ez.

Áron gyenge, a zuhanyozást elhalasztjuk. Hőmérséklete 37,5.

Éjszaka újra jól aludtunk. Egyszerre ébredtünk.

Február 11. Péntek

Egy nap alatt a súlya 80 dkg-ot emelkedett. Tus.

Vérvétel, teljes kontroll. Idő: nyirkos.

Vízhajtás. Eredménye 2,7 l. Kevesebb, mint előzőleg. Borbély-híradó: Szabó Ernő [színész] itt meghalt.

AZ OTP kiküldöttjével visszamegyek és elrendezem a takarékbetétbe a honoráriumot, 40 000 Ft van elhelyezve. Igyekszünk takarékoskodni és gyűjteni.

Asztalosnál szépen alakul a komód. Bár láthatná Áron, szombatra ígéri, készen lesz.

A nyirkos időtől átfázva érkeztem vissza.

Áron szívét a vízhajtó próbára teszi, de nem fejlődik paroxizmussá. Sokat alszik a nap folyamán. Ereje egyre csökken. Keserű vagyok, de titkolom, és mosolyogva biztatom, holnap tán jobb lesz.

Váltakoznak az érzések. Nézem nemes ívelésű arcát, és megilletődöm furcsa, időszerűtlen örömmel. Kibuggyan a számból: „Nagyon szeretlek – és ha itt is, de együtt vagyunk, és a legfontosabb. Kiteljesedett az életem. Soha nem szerettem és nem fogok szeretni így senkit, mint Téged. Ilyet egyszer ad az élet, vagy egyszer sem. S ha bármeddig is élek, mindenkorra kitett ez az érzés."

„Igen, én is ezt érzem – mondja Áron – A mi kapcsolatunk tiszta, üdítő és felemelő. Túl a szerelmen, letisztult, megható és erőt adó."

Később újra borongóssá vált, fátyolossá.

„Elfárasztott az élet, a betegség. Amikor anyám haldoklott, eltávolodott lélekben tőlünk, akiket szeretett, utolsó pillanatig eszméleténél volt, de egyre távolibbá vált számára a külvilág. Utolsó perceiben valami távoli megfoghatatlan világba érkezett, mígnem megtört szemének fénye. Meghalt."

Nem tudok szólni, valami fojtogatja a torkom. Érzem, most magamagáról is beszélt.

„Dzsingisz kán mielőtt meghalt, mondta: Sokat harcoltam, világrészeket hódítottam, hatalmam nagy volt. Érdemes volt?!" – idézi Áron.

„Valóban érdemes?" – teszi fel a kérdést. „Mindennek elérkezik a vége. Az egyetlen, ami megnyugtató, valamit hagy hátra az ember. Emlékét rövid időre megőrzi az utókor, valamivel tovább a család s akik szerették. A többi feledésbe vész."

Nem mondom ki, csak gondolom, azért születtem és azért találtam Rád, hogy emlékedet, szavaidat lelkedet megőrizzem a gondolatnak.

Február 12. Szombat

A tegnapi vízhajtó a 80 dkg-os többletet levitte. Gyenge eredmény.

Ma nagyon megkínozták Áront, lassanként nincs helye a kézfején, ahol ne volna sérült. Négy fájdalmas kereső szurkálás után talált vénát Vajas doktor. Áron fájdalmában föl-fölszisszent, noha fegyelmezetten tűrte mindeddig a fájdalmakat. Drágám. Nem akartam kimenekülni a folyosóra, így próbálom osztozni fájdalmában.

Ötödször kapott Lyoplasmát Áron. Szervezete nem veszi fel a fehérjét. Ezért fáradt és gyenge.

Judit Palkótól húslevest és kocsonyát hozott. Ebéd után Judittal hazamentünk. A délutánt együtt töltöttük. Beszélgettünk, feloldódtunk. Judit csendes és elviselhető volt. Elvitte Ráday [Imre színész] részére az *Elvadult paradicsom*ot és a *Szótartó Fütyögi* gépelt másolatát. Kedden olvassák fel.

Míg otthon voltam, Stefi kislánya műsört hozott Áronnak. Megvárt a sörrel, míg visszaérkezem, pedig nagyon vágyott megkóstolni. Hát sajnos a csalódás nagy volt. Anyám kocsonyája kitűnő, s bár étvágya egy hete nincs, mégis jóízűen evett. Erre itta volna a sört, ha emlékeztetett volna sörre az íze. Háromszor is megpróbálta. Hiába, nem ízlett. Nekem sem. Nagyon elszomorodtunk. Kiöntöttük.

Február 13. Vasárnap

A súly újra emelkedett 84,20 kg. A napi injekció mellett újra két vízhajtó. Eredménye minimális, 1,4 l.

Szeretem itt a vasárnapot. Valamivel később kelünk a szokott 7-nél. S ha a napi injekción túl vagyunk, tudjuk, egész napra magunknak leszünk, nem zavar sem orvos, sem látogató.

A békesség belülről is meg volt. Pihentünk, szunyókáltunk egész napon át. Naplómba Áron ma ezt írta: „Egész nap oly értelmes csendben és meghittségben voltunk, hogy a világ békéjének a magva szobánkban kicsírázott volna!" Egy órával később a beírást kiegészítette egy rajzzal. Engem ábrázolva, síró szemekkel. Az történt, hogy Nagy Laci részére készült diktálni néhány sort, de egész napon át halogatta. Este fölajánlottam, bármikor, ha kedve van, diktálhat, majd elkezdtem újságot olvasni. Elszunnyadt, s mikor felébredt szemrehányást tett. Inkább olvasok ahelyett, hogy levelet írnánk. Hiába bizonyítottam, hogy mindenkor készenlétben vagyok, bosszús, sőt ingerült választ adott. Azonnal felkészültem az íráshoz, a tollat kezembe vettem, s mondtam: „tessék". Nagy hiba volt. Rosszul értelmezte szavamat, úgy érezte kényszerűségből, „csak" kötelességből állok rendelkezésére, hiszen a „tessék" szóból ez csendül ki. Ha valami is terhes számomra, ne csináljam, mondta. A szavak torlódtak, mind jobban belebonyolódtunk. Hirtelen keserűségemben kitört belőlem a sírás. Igazságtalannak éreztem Áron szavait. Hiába próbáltam magam nyugtatni, a betegsége tesz ingerültté, nem tudtam sírásomat megszüntetni egyhamar. Nem szabad sírni! Mert nem tesz jót Áronnak, nem tesz jót kettőnk nyugalmának, s mert olyan ritkán ingerült és igazságtalan. Talán ezért is fájt. De nincs helye az érzékenykedésnek.

Est békességben aludtunk el. Nagyon bánt fegyelmezetlenségem.

Február 14. Hétfő

Az éjszaka nyugtalanságban telt el. Hajnalban tízperces tachykardia. Nehezen ébredtem, mikor a szívműködés helyreállt, újra elaludtam. De nem Áron. Nehéz, töprengő éjszakája volt. Megszállták a kétségek, vajon lesz-e ereje, reménye,

kitartása a hosszúra nyúló betegségben. Enyhe szemrehányást tett, amiért aggodalmas álmatlanságában magára hagytam. Minden jószándékom és akaratom ellenére könnyen bealszom és nehezen ébredek. Kimerültségtől.

Reggel hőemelkedés: 36,7. A délelőtti vizit után Áron erejét összegyűjtve felkelt, és hosszú napok után újra kiültünk a folyosóra, most már békés hangulatban.

Az otthoniakról beszélt, mert Mátyás levele késik. Mondja: „A falusi emberek mind haszonleső, érdekemberek. De ha bőkezű vagy, bolondnak tartanak. Annáék is azért jöttek, gondolták meg fogok halni, ne maradjanak ki a javakból. Persze kissé erős színeket festek, mert aggódnak is egyben, és nem akarják a halálomat. De ilyenek a falusi emberek. Önzők."

Délutánra megérkezett Mátyás meleghangú, kedves levele. Áron megenyhült.

Kodolányi János Áronnak egy cserép jácintot küldött. Mint mondja, ilyen soha nem fordult elő, egyedülálló eset. Úgy láttam, Áronnak jól esett a „rendkívüli" figyelmesség.

Judit, Nagy Lacival együtt. Elüldögélnek. Nem sokkal, hogy elmentek, jöttek Czigléék. Kedvesek, vidámak, rövid időre maradnak. Áron élénkebb. Este újra üldögélünk a folyosón.

Február 15. Kedd

Éjszaka nagyon jól aludtunk. Hőemelkedés nincs, ellenben súlygyarapodás: 84,80. Titkolom, mert fölöslegesen aggasztaná.

Visszatértek a Prednisolonhoz napi 2 tablettával

Új vízhajtót, Hypohigzid, próbálnak. Kevés eredményt hoz, 8 decit.

Délután hazamegyek. A komód még nem készült el.

Anyám Judittal az Írók Könyvesboltjában tartott előadásra megy. Áron *Zeng a magosság* című novelláját olvassa fel Ráday.

Áron étvágya javul. Közérzete is jobb. Nagyon örülök.

Február 16. Szerda

Az idő tavasziasra fordult. A madarak csicsergésére ébredünk reggelente.

Áron éjszaka megint nyugtalanul aludt. Én kevésbé.

Délelőtt lyoplasmát kapott. Nagyon megnyomorgatták, egy véna átlukadt.

Kodolányi telefonon érdeklődött Áron felől. Ezzel egyidőben Áron levelet és virágot küldött számára. Kodolányi kért, időnként értesítsem Áron állapota felől, mert ez fontos számára.

Hilda este erőlevest hoz a Kis Royalból. (Éjszaka Gyurit mentővel a János [Kórház]ba szállítják.)

Este rövid üldögélés a folyosón. Étvágya jobb. Mozdulatai, szeme villanása élénk. Meg is jegyeztem, senki nem gondolná, ha kerekre nyílt szemét, feszülő vállát, kemény testtartását látná, hogy betegséget hordoz magában. Nagy élvezettel és növekvő örömmel nézegettem ma este Áront.

Február 17. Csütörtök
Egy hónapja jöttünk be. Súly 85,70 kg-ra növekedett. Sok. Új vízhajtó, Novunt injekció. Eredménye 1,2 l. Kevés.

Délelőtt Szántó Adél kakaós-diós piskótát hoz. Nagyon szeretem Adélt, első pillanattól.

Adjunktusi vizit. A Sirepár-kúrát befejezték. Holnap kezdik az Essentialét.

Délután Zsiros Éva, kissé megkésve. Vámossal kibékült. Nem sok jövőt látok benne.

Február 18. Péntek
Végre a súly valamennyit csökkent. 85 kg.

Első Essentiale.

Étvágy jó, ereje növekedik.

Délután Loczka Béla társaságában Áron hetek óta az első félszivart elszívja. Mindannyian ünnepi hangulatban vagyunk.

Este Miska bácsi erőlevest hoz. Félreértés folytán Miska bácsi elszámolásával kapcsolatban megneheztel rám, ok nélkül. Rövid ideig tartó feszültség.

Judit jön, velünk vacsorázik. Elviselhető, szelíd, jókedvű.

Február 19. Szombat
Kevés súlycsökkenés. Vízhajtás egy Adachon segítségével nagy eredményt mutat, 2,1 l. Az orvos elégedett.

Délelőtt kis ürüggyel kimegyek a városba, mert Gyuri részére kis asztali lámpát kell vennem. Az övéké nálunk van. Elhallgattam Áron előtt Gyuri kórházban létét, amíg nem tudok pontos felvilágosítást adni újabb megbetegedéséről.

A nap csendesen telt el.

Február 20. Vasárnap
Reggel, amikor kiléptem szobánkból, a folyosó túlsó felén fehérbe burkolt valamit gurítottak betegszállító ágyon. Hatalmas óriásnak tetsző férfi irányította a kocsit. Hirtelen megéreztem, mit rejt a lepel. Időnként kísért a kép, de a kórházi életben, minden természetessé válik, érthetőbbé, elviselhetőbbé.

Délelőtt Ruffy Péter jött nagylányával. Régi barátság, ismeretség köti Áronhoz. Farkaslakán is meglátogatta annak idején [1956. szeptember]. Kedves, halkszavú, szelídnek tetsző, szereti Áront.

Délután megnéztem, otthon minden rendben van-e, majd visszasiettem, mert Féja–Sárkány-találkozót vártunk. Sárkány Kati leánya szénrajzot készített Áronról. Kedves gondolat és igyekvő szándék.

Február 21. Hétfő
Az idő enyhe, tavaszt jelző.

Ma hetedik fehérje-infúzió és minőségében új fajta. Nem okoz utólag fájdalmat. Áron ma kicsit bágyadt. 3 l víz ment el. Már sok is egyszerre.

Minden törekvésem arra vezet, hogy tisztán lássak a betegségében, s ha tisztánlátás rossz eredményt mutat, akkor miden erőmmel azon leszek, hogy türelmesen elviseljem.

Február 22. Kedd
Az idő borongós. Délelőtt beborul, sötét felhőket hajt a szél, villámlik, dörög az ég, záporeső.

Vérvétel.

Közérzet jobb a tegnapinál.

Loczka Fábry Évával. Éva szertelen, fárasztja Áront egymás közti, neveletlen évődésük. Ilyenkor Loczka is elveszti udvarias, figyelmes modorát. Tetszik neki Éva egy kicsit. Játék. Megyek. Végre a komódot leszállítják. Piroska is eljön, nehogy többet számoljanak a megbeszélt 1200 Ft-nál. Nagyon szépen újjávarázsolták az öreg, szétesö bútort. S többet sem kértek. Bár láthatná Áron is. Bár itthon lehetnénk újra.

Amikor visszaértem a kórházba, egymásnak adták a kilincset a „kedves" látogatók. Magam is vendégekkel jöttem. Timár Máté, Ambrus Pali. Távollétemben Szabó József a Rádiótól üdítette Áront saját problémáival. Szegény, valóban nehéz élete van, sok gyerek. S maga alamuszi, gyámoltalan. Kopré József tanár. Máté nagyon aljas módon lekezelte. Jellemző.

Miska bácsi – a lelkes, megbízható mindenes. Erőlevest hoz hetenként kétszer a Kis Royalból.

Végre a vendéglátás befejeződött. Sok volt egy délutánra. Ebből következik, mikor bekopogott illedelmesen Aczél György a feleségével, nem ismerve őt, magamban felforrtam. Csak udvariasságom mentett meg. Gondoltam, újabb kíváncsi tisztelők vagy eltévedt látogatók. A tanúság: mindenkor fegyelmezetten, higgadtan kell viselkedni, s nem meggondolatlanul. [!, ceruzával írva: még Aczéllal szemben is?]

Február 23. Szerda
Az enyhe idő ködpárát hagyott maga után. Permetező esős, nyirkos idő.

A súly csökkenőben: 78,30.

Palkó finom túróstésztát hoz. Nagyon jól érzi magát, déltől este ½ 6-ig marad. Áron nagyon jó, kedves és figyelmes anyámhoz, sokkalta jobb, mint én.

Áron sokat foglalkozik az írás gondolatával, megmutatta tervét a *Bölcső és Bagoly* folytatásáról:

Bölcső és Bagoly; Bagoly és Kard; Kard és Múzsa.

Adná isten, hogy megírhassa.

Elgondolása szerint otthon, Farkaslakán kezdene hozzá, ahol anyagot is gyűjthet.

Február 24. Csütörtök
Viharos szél fúj, esik az eső.

A súly szépen csökken az Aldachon hatására.

Délelőtt a folyosón üldögélünk, kávézunk, Áron elgondolkodó, komoly, majd megtöri a csendet ezekkel a súlyos szavakkal: „Ha meg találnék gyógyulni, kettőnek szentelem az életem; Neked és az írásnak." Szavai úgy hangoltak, mint a kinyilatkoztatás. Nagyon ritkán esik meg, hogy Áron szíve rejtett gondolatairól beszél.

Február 25. Péntek

Verőfényes napsütés. Áron ahogy kitekint vágyódó szemekkel, megállapítja: ez az első igazán tavaszi nap.

Bágyadtan érzi magát. Tegnap este az angol kiadónak megírta a levelet, melyet egy életrajzzal elküldtünk. Talán kifárasztotta az erős koncentrálás, az angol szavak keresése.

Délután látogatók fárasztják. Vita Sándor, Kéki [Béla] könyvtárvezető.

Czigle Pali is itt járt, ő nem fárasztja Áront, figyelmes, rövid időre marad.

Február 26. Szombat

Enyhe, napos idő.

Palkó sonkástésztát, kocsonyát hoz.

Délután több hetes készülődés után pedikűröztetek. Kozmetikust is ott találom.

Gyurit meglátogatom a János kórházban. Viszek kocsonyát.

Áronnak este émelygése van, szédül, gyenge. [ceruzával: kocsonya!]

Február 27. Vasárnap

Ma injekció szünnap.

Délben Illyés Gyula és felesége, Flóra. Baráti légkör. Áron aránylag jó kedvű és élénk, bár inkább fegyelmezett.

Délután az én ágyamon összebújva üldögélünk. A *Virrasztás*ról beszélgetünk. Á. szeretné, ha kiadnák. Elgondolása szerint régi, kiadatlan kéziratokkal együtt kiválogatva a *Virrasztás*ból a kiadó számára is elfogadhatók a *Szentjános bogárkák* cím alatt. (világítanak, röpködnek)

Kora este hazamegyek, fordulok is azonnal, a gyógyszert, Ess drazsét viszem be. Áron estefelé rosszabbul. A délutáni hányingere fokozódott, jobb keze erősen remeg, bizonytalanság érzése, fázik és zsibbad egész testében. Éjszaka folyamán rosszabbul, enyhe elborulást tapasztalok. Aggódom, ½ 2-ig ébren vagyunk.

Február 28. Hétfő

A bágyadtság tovább tart, az émelygés is. Aluszékony. Gondolatmenete kissé homályos. A fehérjét újra megvonják a mérgezési tünetek miatt.

Délutánra élénkebbé válik, s Nagy Lajossal már tisztán értelmesen beszéli meg a jogi dolgokat.

Loczkának átadtunk 1000 Ft-ot a karácsony utáni kezelésekért. Végre elfogadta.

Március 1. Kedd

A fehérje diéta tovább tart. Agyműködése tisztultabb és fizikailag is valamivel frissebb.

Miska bácsi ellenőrzésével 9 q fát leszállítottak. Vizes fát.

Március 2. Szerda

Diéta továbbra is. Ma élénkebb Áron, és a folyosóra is kiülünk pár percre. Fütyürészéssel serkenti magát s engem is jobb kedvre.

20 perces tachykardia. Talán korai volt a fentlét.

Gáspártól levél.

Palkó izsáki tésztából levest hoz, holnap már eheti Á.

Délután mégiscsak újra kimegyünk, sőt egy fél szivarocskát is elszív Á.

Néhány nap óta a *Szűzmáriás királyfi*t olvasom. Ma fejeztem be. Soha nem gondoltam, mit rejt ez a könyv magában. Áron 1927-ben írta. Teljesen kiforrott írás.

Erős hatással van rám Áronnak ez az első könyve. Most úgy érzem; legkedvesebb könyvem. Á. azt mondja túl korán, idő előtt írta. Most kellett volna megírni. Kiadásra így nem került volna.

Békességben telt a nap. Áron mondikál, és én nagy élvezettel hallgatom.

Nagyon jól aludtunk. Á. szokta mondani: „mint a pityóka".

Március 3. Csütörtök

A reggeli frissességet délelőtt újra felváltja a bágyadtság.

A fehérjediétát feloldják.

Ebédre tyúkhúslevest, mákosrétest eszik. Á.

Alkotásban [otthonukban] Palkóval randevúzunk. Ott hagyom, mert Áron unszolására s kettőnk örömére Gerhardt szabóhoz elviszem, rég tervezett kosztümöt csinál nekem. Mire visszaérkezem Judittal – ki közben megérkezett 4 kg kolbásszal – átrendezték a bútorokat. Az új komódnak helyet kerestek, úgy látszik útjukban volt. Többet nem hagyom magukra.

Judittal visszajöttünk. Áront rossz közérzettel találjuk. Émelyeg. Ételt nem kíván, csak uborkát. Kettőt is megeszik. Utána hány. De inkább a mákosrétes lehet a hibás. Káldi inspekciós. Hívjuk. B6-os injekcióval lecsendesíti Á. émelygését.

Kéri a piros könyvet, nem tudom lebeszélni [a könyv nem azonosítható].

Március 4. Péntek

Hűvös idő, a nap fátyolosan süt.

Áron frissebb, élénkebb, mint tegnap.

Tasnádi Gábor. Ritka becsületes, tiszta szándékú fiú. Áron írásainak legjobb ismerője. Pontosan tud részleteket idézni. Balogh Edgár üzenetét hozza. Államvizsga tananyagba felvették Áront. Jelentős eredmény. Áron miatt is nagyon örülök a hírnek.

Március 5. Szombat
Napsütés. Áron frissen ébred. Derűs. Délelőtt Korányi prof. Loczkóval rövid látogatásra. Korányi torka gyógyítására Taorminába utazik. Míg itt időznek, Palló Imre bácsi [operaénekes, 56–58 között az Opera igazgatója] is felkeres bennünket. 73 év körül jár [75 éves], de nagyon jól tartja magát. Mindig jól gazdálkodik az erejével. Drága, kedves ember, egyszerű, nemes érzésű székely.

Palkó jön estefelé, leveleket hoz. Judit is itt van, s jó hogy itt van, segít.

Március 6. Vasárnap
Sütkérezünk a folyosón a reggeli napnál. Czigle Pali 3 kg grepfruitot hoz Áronnak.

Leveleket írtunk. Bogdánffyék felé mulasztást követtünk el. Csak most közöljük a házasságunkat.

Este ¼ 10-kor kezdődő tachykardia. Éjfél előtt szóltam az inspekciósnak. Neveletlen, barátságtalan, vöröshajú kis görcs. Még a szívhallgatót sem hozta, de a saját fülével sem hallgatta meg rövid tájékoztatásomat. Isolanid inj. Nem csökkenti a rohamot. 3-kor újra szólok nagy tusakodás után. Bizalmunk már nincs, Áron fél, hogy tönkreteszi a szívét ahelyett, hogy gyógyítaná. Megkímél jelenlététől, ki sem jön. Áron ¼ 4 felé belealszik. Én is lefekszem.

Március 7. Hétfő
Áront elcsigázta az éjszakai szívroham. Délelőtt alszik.

A képek rendezéséhez albumot vásárolok.

Bedekovits bácsi meghalt.

Március 8. Kedd
Délelőtt 4 ízben paroxizmus.

Délután az én ágyamon napozik nyitott ablaknál.

Este kicsit ülünk a folyosón.

Anyám születésnapja.

Március 9. Szerda
A víz újra megnövekedett. 4 Aldectont szed újra.

Palkó töpörtyűt hoz. Külön Áron részére is, mert hogy annyira kívánja.

Gerhardtnál próba.

Március 10. Csütörtök
A mai nap eseménye: Petrik Magdával, a Szépirodalmi könyvelőjével telefonon beszéltem. Áron azt mondta, no ez jól kioktatott téged. Az *Ábel*ről érdeklődtem, mikor jelenik meg, erre választ nem adott, ellenben ingerült hangon közölte, hogy a megjelenésig már nem folyósíthat pénzt. Felforrt az agyam, de igyekeztem udvarias maradni.

Tompával beszélek telefonon, inkább kiabálás ez, mint beszélgetés. Mai napra elég volt.

Március 11. Péntek
Déltől este 7-ig tachykardia és egy emberséges inspekciós orvos, Emerich. Áront túlságosan nem merítette ki a szívdobogás.

Este sokat mondikál. Általában a nap legeredményesebb része az esti idő. Áron is frissebb, mint nappal.

Március 12. Szombat
Esős nap. Fárasztó telefonok, társalgás.

Március 13. Vasárnap
Lehangoló a mai vasárnapunk.

Berger bácsi, a nagy partizán 90 éves. Meghalt. Áron előtt titkolom. Engem nem érdekelne, ha nem volnának borús gondolataim.

Ma én sem vagyok jól. Áron, ez a drága, áldott szívű ember vigasztal. Sírok okkal, ok nélkül. Sírok azért is, mert vigasztal, ő, aki vigasztalásra szorulna. Egész nap csak velem törődik és aggódik.

Mátyás Ferenc a *Világló éjszaka* korrektúráját hozza. Májusra, könyvnapra jelenik meg.

Áron is bágyadt, nehéz a szívműködése. Este mégis kedvvel mondikál. Jegyzeteket készített.

Március 14. Hétfő
Rossz közérzetem tovább tart. Talán az idő. Orkánszerű hideg szél fúj.

A korrektúrát javítom.

Áronnak árnyalatnyit javult a gondolkodása.

Március 15. Kedd
Télvégi idő. Nagy pelyhekben hull a hó, süt a nap.

Hilda: Áron nagyon megörül a látásának.

A rádióelőadást meghallgatjuk. Czine tart bevezetőt, majd Áron beszél születése helyéről, gyerekkori környezetéről, szép, tagolt, frissen csendülő hangon. Tavalyi vagy előtti felvétel.

Korrektúra. Keveset Áron is segít.

Judittal délután együtt jövünk-megyünk a városban. A bisztróban finom májat eszem. Gerhardthoz próbára, vissza együtt a kórházba. Áron most szívesen látja Juditot, mert szelíd, kedves. Késő estig fényképeket nézegetünk. Áron derűs, jó kedvű. Nagyon boldog vagyok.

Éjszaka fázik. Sok takaróval betakargatom. Beszélgetünk, nem tud aludni.

Március 16. Szerda
Áron egész nap jókedvű, játékos. Olyan, mint egy kedves gyermek, magát szórakoztatja, dudorász, mondikál. Nagy békességben vagyunk.

Március 17. Csütörtök
Vérvétel.
Délután Ambrus Pali feleségével.
Sokáig maradnak annak ellenére, hogy Áron bágyadt.

Március 18. Péntek
Áron gyenge, bágyadt, fátyolos. Étvágya csökken. Éjszaka erősödik a gyengeség. Keze remeg. Keserű vagyok. Áron is, de magadás [nélkül] viseli ezt a hullámzó állapotot.

Március 19. Szombat
Bágyadt továbbra is. A kézremegés csökken.
Este a folyosóra is kiülünk negyed órára. Judit is velünk van.
Álmos leszek, s ahogy ketten beszélnek, elzsongítanak a szavak, elalszom. Félfüllel hallom, Áron a ruháimat sorolja. Szelíd, kedves Áron.

Március 20. Vasárnap
A főorvost megkérem, tegye lehetővé, hogy átköltözhessünk a fürdőszobás szobába. Nem lehet. Fenntartatott, arra „érdemes" személyek részére. Szerencsére nem Áron jelenlétében folyt le a beszélgetés. Nagyon háborgok magamban.
Nem jó a közérzete. Fejét fátyolosnak érzi, tagjai ólmosak.

Március 21. Hétfő
Csendes békességes nap. Közérzete jobb. Azt mondja, olyan vagyok, mint egy nagymama, mindig van eldugott, finom csemegém, amit elrágcsálhat.
Képeket rendezünk.

Március 22. Kedd
Czigle Pali mandula műtétje.
Megjelent az *Ábel*. Nagy öröm.
Miska bácsi a Paksiból halászlét hoz. Aggódva adok Áronnak néhány kanálnyit. Éjszaka nagyon rosszul van, alhasi fájdalmak, zavartság, émelygés, remegés. Gyötrődünk mindketten. Inspekciót nem hívjuk, mert a kiviselt doktornőt kapnánk. Nem akarjuk, nincs bizodalmunk.

Március 23. Szerda
A reggeli futó frissességet felváltja a bágyadtság.
Gerhardhoz megyek a kosztümért. Áron türelmetlenül várja és sietteti utamat. Sajnos igazításra szorul, és nem hozhatom el. Áront kissé bosszússá teszi, hogy még most sincs kész. Szeretné már látni, unszol, cipőt is vegyek hozzá. A velem való törődése nagyon meghat.
Borús hangulatú, szótalan, elgondolkodó. Sokat alszik.

Március 27. Vasárnap
Bágyadt, szótlan, étvágytalan.

„Nem akar gyógyulni a szervezetem, pedig mindent megteszek, hogy elősegítsem."

Délután a fényképeket rendezgetjük, lassan a végére érünk. Lehetővé válik albumba rendezése.

Meglepetésszerűen Banovichék toppannak be délután. Áron kedves, örömöt mutat, de titkon várja, hogy menjenek már. Fáradt. Nem kíván senkit látni, ismerősökkel társalogni.

Nagy Lajos. Még tart az ügyintézés.

Március 31. Csütörtök
A közbeeső napokon semmi érdemleges nem történt.

A takarítónő újságolta reggel, új szomszéd érkezett Berkesi személyében. Áron gyanútlanul megkérdezte: „Ki az?" Én elnevettem magam, gondoltam egyet, jól jellemeztük írói értékét, a takarítónő is kajánul nevetett, csak Áron nem értette a dolgot. Hogy híre ne menjen a dolognak, megmagyaráztuk Jutkának, aki mellesleg nem rosszindulatúan, de hozza-viszi a híreket, hogy Áron nem gondolt az „író" Berkesire.

Húsvéti üdvözlőlapokat írtunk.

Pajzsmirigymérés. Áron hosszú idő óta nem volt ennyire friss, élénk, mint a mai napon. Jóformán egész délelőtt fent téblábolt. Intettem is, egyszerre nagy nekirugaszkodás ez.

Végre elhoztam Gerhardtól a kosztümöt. Nem vagyok teljesen megelégedve. Ráncol. Áron öröme nagy. Nálamnál is jobban örül. „Meglásd mindenki irigyelni fog, mert ilyen anyagból senkinek sincs kosztümje, s a nők különben is irigyek női dolgokban!"

Apám. Aránylag sűrűn jön. Ahhoz képest, hogy négy évig egyszer sem jött Áronhoz. Nem tud meghatni a mostani jövögetésük, mert emlékezem múltbeli magatartásukra. Inkább bosszús vagyok. Isten bocsássa meg nekem. Szeretem az egyenes dolgokat. [Ceruzával: A nagy korkülönbség, polgári gondolkodás. Minő erkölcsi magaslat!?]

Április 1. Péntek
Új hónapba léptünk. Bár hozna valami jót is.

Áron közérzete továbbra is jó. Nyugodtan egyedül hagyhatom. Ki is használom az alkalmat – egy szentendrei hirdetés tart lázban mindkettőnket. Judittal, Ambrus Palival ebéd után felkerekedünk.

A hirdetés beugratós volt. Kopár hegyoldalon rozoga ház, víz, villany nélkül. A kirándulás mégis kellemes volt. A görög korcsmában megebédeltünk, nem túl jól. Rablóhúst, rabló áron, kevés hússal. Nevettünk azon, hogy ház, telek nincs, de egy négyszögöl árát már elköltöttük.

Nagy Lajos. Áron egész délután a végrendelet végleges formáját írta.

Este értünk haza. Áront gyanús jelek közt találtam. A mérgezés tünetei jelentkeztek.

Másfél napig tartott csak a jó közérzet. Jó állapotban hagytam itt délben, s estére már gyökeresen megváltozott a közérzete.

Nehéz éjszakánk volt, sokszori nyugtalan felkeléssel. Indulatos, zavart.

Április 2. Szombat

A zavartság letisztult, de felfokozott idegállapotban van, mert szokatlanul sokat beszél. Szinte reggel 6-tól délig egyfolytában. Engem nyugtalanít ez a feltűnően sok beszéd, ami nagyon összefüggő és logikus, de Áronra nem jellemző.

Berkesi szeretné Áront megismerni, úgy érezzük. Áron figyelmes és udvarias mindenkivel szemben. Amikor délelőtt kilépünk az ajtón, belebotlottunk egy ott ténfergő betegbe. Legnagyobb ámulatomra Áron nyújtja felé a kezét, és jellegzetes tartásával, kerekre nyílt szemeivel, kedvesen, de határozottan beletekint a szemben álló arcába, szemébe s bemutatkozik. A szegény beteg elrebegi alig hallhatóan nevét, Berta Somogyi Béla. Megkérdik egymás hogylétét. Berta igen javul, mondja; gyógyulgatunk, gyógyulgatunk. Ebben megállapodnak, Áron tovább: gyógyulást hiszek – és mi tovább lépünk. Kérdem Árontól: egy újabb szerző? És honnan ismered. De hiszen ez volt a Berkesi – válaszolja ártatlanul. Kibuggyan belőlem a nevetés. Ez Berta Somogyi mondom, egy beteg a szomszéd szobából. Hát Berkesi szegény várhat míg Áron „újra" megismerkedik vele. Mindketten nagyon jól mulatunk a tréfás epizódon.

Délután újra jelentkezik a zavartság. A fehérjét megvonják, helytelenül csak részben, s nem teljesen, és sajnos már sokszor jobban tudom, mi lenne a helyes.

Este fokozódik a borulás. Éjszaka háromkor teljesen elborul. Iszonyúan sajnálom és tehetetlen vagyok. Alhasi görcsös fájdalomról panaszkodik. Nehéz éjszakánk volt.

Április 3. Vasárnap

Erős zavartság, remegés, nagy gyengeség. A zavartság már is átterjedt. Éjszaka megkérdezte Áron: „Hány év van?" Félig aludtam, s nem tudtam válaszolni, mert újra elszunnyadtam. Arra ébredtem homályosan, kábán, hogy Áron újra kérdi: „hány év van?" Félálomban, kábultan „gondolkodtam" míg kinyögtem, hogy 36 fok. Áron szegény nem értette válaszomat. Persze mikor tizenkét óra volt, és ezt akarta tudni.

Káldi inspekciós szerencsénkre. Dextrisés infúziót állít be. Délelőtt 11-től délután 5-ig tartott. Drága kedvesem szó nélkül tűrte. Egyszer szólt, nehezen akadozva „Ha tudnám, hogy a tehetetlenség meggyógyul, jó volna, de félek, hosszú dolog lesz belőle."

Érthetetlen okból láza van egész nap.

Április 4. Hétfő

Ma is kapott Á. Dextrizés infúziót, amely estére teljesen letisztította. Ki is ültünk a folyosóra tíz percre. Nagy akaraterő jellemzi Áront.

Április 5. Kedd
Ma ingerlékeny Áron. Minden apróságra érzékenyen reagál. Teljesen elfogadható, ez az állapota, ennyi. Sok kínzó kezelés után.

Délután diktál és megnyugszik. Loczkától egy örömhírt közlő telefonbeszélgetés. Szerzek bárányt az ünnepekre. Ez volt Áron leghőbb vágya.

Április 6. Szerda
Húsvéti bárány ügyintézése. Mindenki megmozgatva, mindenki intéz valamit. Ambrus Pál feldaraboltatja, Czigle Pali elszállítja, mert ő készíti el a levest. Áron tervez, nyugtalan, hogy miden rendben történjen.

Április 7. Csütörtök
Véletlenül összefutnak a látogatók. Judit Hilda Zsuzsával. Kint ülünk a folyosón Áronnal együtt, mert a szobában el sem férnénk. Különben is Judit megjelent egy tele szatyorral – művészi módon pillanatok alatt telezsúfolódott a szoba. Áront fárasztja a sok látogató. Ingerlékeny és kedvtelen.

Április 8. Péntek
Fehérjefogyasztást óvatosan emelik. Kicsit ma is ingerlékeny. Bár az eszemmel értem, mégis nehezen viselem el. Talán azért, mert minden aggodalmat lefojtok magamban, s lassan felgyülemlik a sok izgalom. Amikor Áron rosszul van, fegyelmezett és nyugodt vagyok, amikor jobban lesz, érzem enged a feszültség bennem, s ilyenkor én leszek ingerlékeny. Mindez gyorsan elillan, s csak a békesség marad.

Április 9. Szombat
Húsvét szombat.

Várjuk a tárkonyos levest. De egyelőre a folyosóra kilépve Erdélyi Jolánba botlom, a tanárnőbe, Áron öreg hódolójába. Nagy ritkán megjelenik tíz percre, hogy lássa Áront, megkérdezze, hogy van, s átnyújtson valami kézi készítésű finomságot.

Eredeti jelenség. Bozontos, kíváncsi, pillanatok alatt mindent tudni akar. Kérdez, meglepő dolgokat közöl és megy.

Egyszer is búcsúzásnál az előszobában, szinte saját szavába vágva ellágyult hangon közölte Áronról:

„Elnéztem, ahogy feküdt az ágyban. Milyen szép ember!"

Most is, hogy kiléptem, ontotta rám a kérdéseket.

„Hallom összeházasodtatok. Na, igazán megérdemelte, hogy elvette. És a munkahelyét otthagyta?"

Mielőtt mindent kitudakolt volna a folyosón, gyorsan betessékeltem a szobába bosszantó kérdéseivel együtt. Itt aztán Áronra irányította minden figyelmét. Gratulált a házasságunkhoz, majd hirtelen mozdulattal felém nyújtotta a kezét:

„Most már szervusz, drágám!"

Aztán elvonult, s mi Áronnal huncut pillantásokat váltottunk egymással. Áron kedveli az öreg hölgyet, mert jóeszű, jellegzetes és jó tulajdonsága, hogy rövid ideig marad.

Daddy megérkezik a levessel, Pali beteg, s helyette jött. Áron nagyon jóízűen evett a hazai ízű levesből.

Délután Loczkának is viszek át a János kórházba, mert inspekciós. Fél órát vártam, és eljöttem, ott hagyva a levest az ápolónő gondjára.

Áron friss, élénk tekintetű és halványan ingerült.

Április 10. Vasárnap

Húsvét vasárnapja.

Áron frissen ébredt, élénk és vidám.

Pihenéssel, majd írással töltjük a délelőttöt. Mindketten örülünk a felfedezésnek. Úgy kezdődött, hogy esténként nagy kedvvel mondikált olyan történeteket, melyeket szerettem volna megőrizni az emlékezetemben. Eleinte óvatlan pillanatban egy-két szót vetettem papírra, majd egy-két sort, s amikor láttam, hogy Áron megjegyzés nélkül hagyja, elkezdtem folyamatosan jegyezni. Kezdetben úgy gondolva, ezekből az emlékekből én állítanék össze könyvet valamikor. Igyekeztem meggyőzni arról, hogy én erre nem vagyok alkalmas, s talán a mondikálásából tömör mondatok kerekednek. Jó lenne ezt már most hasznosítani, s talán megpróbálhatnánk a tudatos szövegformálást, illetve diktálást. Mondottam azt is, a gyerekkori élményeket a *Bölcső és Bagoly*-ban már megörökítette, a diákkori élményeket később is megírhatja. Amerikai évei az Ábelben megtalálhatók, jó lenne összegyűjteni, megírni az íróvá válás idejét, a könyvek megalkotásának körülményeit s a kortársakhoz fűződő emlékeit.

Megpróbáltuk. Áron maga sem hitte volna korábban, hogy így is lehet írni, nem látva a leírt szöveget, hanem tollba mondani egy másik személynek.

Számomra is nagy élmény Áron diktálása, mert ezáltal még erősebb a kapcsolat közöttünk, beavatott legzártabb világába. Látom, miként teszi a szavakat egymás mellé. Érzem, mit jelent valamit megalkotni. Csodálatos felfedezéseket teszek nap mint nap, miközben Áron a gondolatokat mondatokba illeszti. Mindig hálás leszek a sorsnak, hogy ez megadatott nekem.

Április 11. Hétfő

Húsvét hétfő.

Áron kedves, szelíd hangulatú. Ilyenkor

[Itt végződik az 1966. február 6-án kezdett teljes kórházi napló. Melyben Ágota kézírásával még négy, jegyzetfüzetből kitépett kockás noteszlap rejtezett, melyek, később rögzítve, Tamási Áron utolsó napjait beszélik el. Alább a beiktatott lapok szövege következik teljes terjedelemben.]

Május 17–19. között
olyan arányú látszólagos javulás állt be, hogy óvatosan, orvosi ellenőrzés nélkül lementünk a kórház kertjébe 5 perces tartózkodásra.

Nagy fordulót jelentett Áronnak a kerti séta. Táplálta reményeit a mielőbbi hazajövetelhez és az azt követő erdélyi úthoz. Úgy terveztük, naponta emeljük a kerti pihenő időtartalmát, majd kisebb fölfedező sétákat teszünk a távolabbi kertbe is.

Emlékszem második sétánk alkalmával, amikor a kert hátsó padján üldögéltünk, Áron nézegette a szemközti meredek lépcsős feljárókat, ami a kórház tövében emelkedő dombra vezetett. Úgy érezte, olyan erőben van, hogy fel tud kapaszkodni a lépcsőkön. Nehezen tudtam meggyőzni az orvossal együtt, hogy ehhez a kiránduláshoz még erősödnie kell.

Ezekben a napokban említette először az Alkotás utcai otthont, „Már lassacskán nem is emlékszem, milyen az Alkotás utcai lakás." Vajon mikor mehetek haza? Elég volt már a betegeskedésből. Rövid időre hazamegyünk és utána megyünk Erdélybe."

A reményt jelző kerti sétáknak a harmadik napon vége szakadt A hosszas fekvés meglazította Áron izmait, s a rövid ideig, de mégis megerőltető járkálás izomgyulladást okozott, mely erős fájdalommal jelentkezett.

Pénteken [20-án] már újra ágyhoz volt kötve Áron, s szigorúan csak az elkerülhetetlen esetekben kelhetett fel. Bal lábát borogattam és felpolcoltuk. Így feküdt szomorkásan, de türelemmel. A reményeinket megcsípte a dér. Ha időnként felkelt, erős fájdalmat érzett, s rám támaszkodva, járni bicegve járt.

Így tel el néhány nap várakozással, reménykedéssel. Titkon mindketten keseregtünk az újabb kudarcon, de már szőttük az újabb séták tervét. S közben Áron diktált. Én igyekeztem a szabad idő perceit kihasználni és gépeltem a kéziratot. Úgy gondoltuk, 10 oldalanként fogja átnézni és javítani. Áron azt mondta, ez a munka gyorsan fog menni, mert kevés javításra lesz szükség.

Az első tíz oldallal készültem el.

Május 25. Szerda
[Tamási naptárába jegyezte: ½ 9 Vérvétel, infúzió]

Ugyanolyan reggel volt ez is, mint a többi reggel, amely jónak ígérkező napot jelez. Kellemetlenné az infúzió s azt megelőző vérvétel tette. Ilyenkor reggelizni sem lehetett. Hetenként, kéthetenként történt a vérkontroll, mely egyre nehezebbé vált a véna keresésével s hiábavaló szurkálásokkal.

Ezen a napon is próbára tette a vérvétel Áront és az orvost. De mielőtt eredménnyel járhatott volna, sürgősen elhívtak. Marika, az infúziós nővér rettegve bár, elhatározta, hogy keres vénát és leveszi a vért. Így megszabadul Áron az orvos próbálkozásaitól. A nővérnek nagyobb a gyakorlata is volt. Valóban sikerült egy szívással megtalálni a vénát, amin nagyon felbuzdultunk. Mire Koczol

visszajött, már be is volt kötve az infúzió. Ez a plazma új fajta volt. Talán 3-szor kapta azt Áron. Nem tudom pontosan, de talán hasonló vérplazmából levett emberi plazma volt. Erre azonban nem emlékszem megbízhatóan.

Amikor bekötötték az infúziót, hozzáláttam a reggeli készítéséhez. Kis falatokban adtam Áron szájába az eper dzsemes vajas zsemlét. A harmadik vagy negyedik falat után intett, hogy nem kér, mert hirtelen erős fájdalmat érzett a derekában. Ekkor már csak ketten voltunk a szobában. Ez a gerinctáji fájdalom nem először jelentkezett infúzió alkalmával.

Tamási Ágota

Ilyen esetben azonnal meg kellett szakítani az infúziót. A szervezet erős fájdalommal jelzi tiltakozását az idegen anyaggal szemben. Pillanatnyi tétovázás vagy inkább várakozás után – remélve, hogy megszűnik a fájdalom – hívtam az ápolónőt, majd az orvost. Áron ugyanis pillanatok alatt az erős fájdalomtól kísérve nagyon rosszul lett. Az infúzió megszüntetésével sem múlt el a fájdalom. Vérnyomása erősen leesett, szédülést, hányingert érzett. Fokozta a rossz közérzetet a székelési inger, ami már az infúzió előtt jelentkezett, de nem volt alkalom a „vándorlásra". Vízszintesre fektettük, és vártunk. Idő múltán a fájdalom enyhült, s szeretett volna kimenni WC-re, de nem lehetett az alacsony vérnyomás miatt. Kértük, próbáljon ágytálat. Ő viszont kért, hogy engedjük ki rám támaszkodva. „Érzem, jobban lennék, ha kimehetnék." Egy ideig magyaráztuk, hogy e pillanatban káros lenne a felkelés, és próbáltuk az ülő WC használatára rábeszélni. Ennyit ugyanis engedélyezett az orvos.

Amikor behozták az ülő WC-t ketten Terivel óvatosan feltámogattuk Áront. Nagyon nehéz volt, a teste erőtlen. S ahogy két oldalról fogtuk, éreztük, mint válik súlyosabbá. Hirtelen az arcára tekintettem, s megdöbbenve láttam, hogy feje hátra hanyatlik, szeme elrévülten tekint a semmibe, teste visszadől az ágy felé, elsápad és már székelni sem bír. Hirtelen nagy csend támadt. Az ijedtségtől megbénultam egy pillanatra. Annyi erőm volt, hogy visszasegítsem az ágyba, miközben Terike is ijedten megnyomta a csengőt. Jött egy nővér, s riasztotta az orvost. Pillanatok alatt híre futott, hogy Áron súlyos, kómás állapotban van, s jött a főorvos, adjunktusnő, Csuka doktor és a főnővér. Gyorsan kihúzták az ágyat középre, hogy két oldalról is elérhessék.

A fejénél álltam, mikor Áron megszólalt: „Már nem bírom tovább!" A fölkeléstől újra lezuhant a vérnyomása, a szédülés, hányinger, az ájulás pereméig vitte. Kedvesem akkor érezhette először a megszűnést.

Az ablakhoz húzódva, Áronnal szemben álltam dermedten. Éreztem, hogy élet-halál küzdelmet folytatnak az orvosok. Két oldalról adták egyszerre az életmentő injekciót, miközben Áron a létezés peremén szemét lehunyva, csendben feküdt. Lassan-lassan visszatért az élet a szemébe. Újabb infúziót kötöttek be, amitől remélték, hogy megtisztítja szervezetét a méregtől.

Ott álltam Vele szemben, s hogy tétován felém fordult a tekintete bátorítóan rá mosolyogtam. Dél felé valamivel jobban lett.

Anyám hozta a beígért új krumplilevest és kelt kalácsot. De már csak a folyosón beszéltem vele. Mondtam, hogy Áron olyan rosszul lett, majdnem meghalt. De már túl van a veszélyen. Anyám így is megijedt, s haza menve értesítette Juditot.

Áron bár kicsivel jobban volt, enni mégsem tudott. Az ebéd érintetlen maradt. Ő többé nem is evett, csak utolsó nap délelőtt egy falat banánt.

A délután szánakozással, aggodalommal, reménykedéssel telt. Váltakozó vérnyomás. Rövid időközönként mérték, ellenőrizték. Délután Judit jött, és hozta [Nagy] Laci verskötetét [*Arccal a tengernek*].

Késő délután kicsit jobban érezte magát.

Szárnyra kapott a reményem.

S Áron is megszólalt, mint aki túl van a veszélyen:

„Bosszankodtam és bánkódtam. Én tudom, hogy életveszélyben voltam, azért volt annyi orvos körülöttem, a főorvos háromszor jött be. Miattad aggódom, mi lesz veled, ha egyedül maradsz. Jó, hogy van kevés pénzünk, mert egyedül maradni és szegényen, a legnagyobb nyomorúság."

Vigasztalom; „Dehogy maradok egyedül, már holnaptól újra jegyzem a diktálásodat, annyira jól leszel."

Estefelé kérte, vegyem elő a kéziratot, olvassam fel az utolsó részt, mert javítani szeretne. Felolvastam – mondatról mondatra haladva egy-egy jelzőt átjavított. Aztán eltettem a kéziratot. Később kérte Juditot, adja oda Laci kötetét, kézbe vette, megsimogatta lágy mozdulattal.

Este külön ápolónőt kaptunk éjszakára. Áron nem mert elaludni. Éreztem, fél az álomba merüléstől. Én sem mertem lefeküdni. S jól is tettem, mert Áron félálomba szunnyadt, s hallom, álomban annyit mondott „meg fogok ha…" gyorsan odaléptem, szelíden megcirógattam. S erre felébredt.

[Május 26.: Tamási Áron halálának napja virradt.]

A naplóban szereplő személyekről

Írókat, költőket s a naplóban nevezett orvosokat és ápolónőket s a foglalkozásukban megnevezett személyeket nem jegyzeteljük.

„Palkó": Ágota anyjának családi beceneve.

Mátyás: Sipos Mátyás, az író Erzsi húgának a fia, anyja halála után ő gondozta az emlékházat.

Judit: Kövendi Judit szerkesztő, Ágota barátnője.

Stefi, Zsíros Éva: hölgyismerősök.

Loczka Béla: orvos, korábban, a János kórházban gyógyította az írót.

Nagy Lajos: ügyvéd; Tamási házasságkötését követően a korábban írt végrendelet módosításának ügyében tárgyalt többször is Tamásival.

Miska bácsi, Piroska: az író otthona körül segítő kedves személyek, akik Tamási Ágota özvegységében is szorgoskodtak az Alkotás utcai házban.

Ambrus Pálék, Sárkányék, Czigle házaspár, Hilda–Gyuri: a baráti körhöz tartoztak.

Szántó Adél: a helikoni író, Szántó György özvegye.

Banovichék: Banovich Tamás filmrendező és felesége.

Kéki Béla: a két világháború között kolozsvári lapok szerkesztője.

Móricz Miklós: az író öccse, újságíró, a *Brassói Lapok*at is szerkesztette. A kórházból való távozását követően 1966. május 6-án meghalt.

Vita Sándor: erdélyi közéleti személy a két világháború között.

A jegyzeteket Ablonczy László írta.